

A sztochasztika alapjai

MBNXK262

8. előadás: Huffman-kód, Véletlen vektorváltozók,
függetlenség, kovariancia, korreláció

Kevei Péter

2024/25 tavasz

Huffman-kód

$\mathcal{X} = \{x_1, x_2, \dots, x_n\}$ véges halmaz, a *forrásábécé*.

Kód $f : \mathcal{X} \rightarrow \{\text{véges 0-1 sorozatok}\}$

Az f -hez tartozó lehetséges kódszavak $f(x_1), f(x_2), \dots, f(x_n)$.

Huffman-kód

$\mathcal{X} = \{x_1, x_2, \dots, x_n\}$ véges halmaz, a *forrásábécé*.

Kód $f : \mathcal{X} \rightarrow \{\text{véges 0-1 sorozatok}\}$

Az f -hez tartozó lehetséges kódszavak $f(x_1), f(x_2), \dots, f(x_n)$.

Az f kód *prefix*, ha a lehetséges kódszavak közül egyik sem folytatása a másiknak. Jelölje $x \in \mathcal{X}$ esetén $|f(x)|$ a kódszó hosszát.

Példa

Legyen $\mathcal{X} = \{a, b, c\}$, és legyen $f_1(a) = 0$, $f_1(b) = 01$, $f_1(c) = 011$. Ekkor f_1 nem prefix kód, de könnyen látható, hogy egyértelműen dekódolható. Az $f_2(a) = 01$, $f_2(b) = 00$, $f_2(c) = 1$, kód prefix.

Legyen X egy véletlen betű, és eloszlása $\mathbf{P}(X = x_k) = p_k$, $k = 1, 2, \dots, n$. Tehát p_k a x_k betű gyakorisága az adott nyelvben.

Adott f kód esetén egy hosszú szövegben az egy karakterre eső átlagos kódszóhossz:

Feltehető, hogy $p_1 \geq p_2 \geq \dots \geq p_n$. Ha az f prefix kód optimális, akkor feltehető, hogy teljesülnek a következők:

(i) Hosszabb kódhoz ritkább betűk tartoznak, azaz

$$|f(x_1)| \leq |f(x_2)| \leq \dots \leq |f(x_n)|.$$

Feltehető, hogy $p_1 \geq p_2 \geq \dots \geq p_n$. Ha az f prefix kód optimális, akkor feltehető, hogy teljesülnek a következők:

(i) Hosszabb kódhoz ritkább betűk tartoznak, azaz

$$|f(x_1)| \leq |f(x_2)| \leq \dots \leq |f(x_n)|.$$

(ii) A két legkisebb valószínűséghez tartozó kód hossza egyenlő.

Feltehető, hogy $p_1 \geq p_2 \geq \dots \geq p_n$. Ha az f prefix kód optimális, akkor feltehető, hogy teljesülnek a következők:

(i) Hosszabb kódhoz ritkább betűk tartoznak, azaz

$$|f(x_1)| \leq |f(x_2)| \leq \dots \leq |f(x_n)|.$$

(ii) A két legkisebb valószínűséghez tartozó kód hossza egyenlő.

(iii) $f(x_{n-1})$ és $f(x_n)$ csak az utolsó bitben térnek el.

Tétel

Tegyük fel, hogy az

$$\mathcal{X}' = \{x_1, \dots, x_{n-2}, y_{n-1}\}$$

($n - 1$) elemű forrásábécé és $p_1, \dots, p_{n-2}, p_{n-1} + p_n$ eloszlás esetén g egy optimális prefix kód. Ekkor az eredeti problémához tartozó optimális prefix kódot kapunk, ha az x_{n-1} , ill. x_n kódját úgy választjuk, hogy a $g(y_{n-1})$ kódszót kiegészítjük 0-val, ill. 1-gyel, a többi kódszót változatlanul hagyjuk.

Példa

Legyen $n = 6$, $\mathcal{X} = \{x_1, \dots, x_6\}$, és $p_1 = 0.132$, $p_2 = 0.329$, $p_3 = 0.329$, $p_4 = 0.165$, $p_5 = 0.041$, $p_6 = 0.004$.

(i) $x_5, x_6 \rightarrow x_{56}$, $p_{56} = 0.045$;

Példa

Legyen $n = 6$, $\mathcal{X} = \{x_1, \dots, x_6\}$, és $p_1 = 0.132$, $p_2 = 0.329$, $p_3 = 0.329$, $p_4 = 0.165$, $p_5 = 0.041$, $p_6 = 0.004$.

(i) $x_5, x_6 \rightarrow x_{56}$, $p_{56} = 0.045$;

(ii) x_1, x_{56} , $p_{156} = 0.177$;

Példa

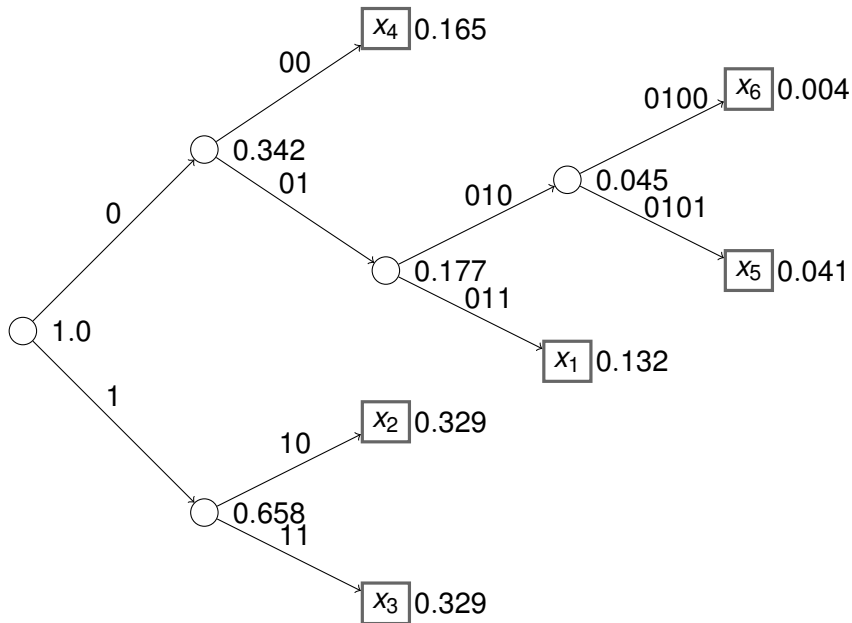
Legyen $n = 6$, $\mathcal{X} = \{x_1, \dots, x_6\}$, és $p_1 = 0.132$, $p_2 = 0.329$, $p_3 = 0.329$, $p_4 = 0.165$, $p_5 = 0.041$, $p_6 = 0.004$.

- (i) $x_5, x_6 \rightarrow x_{56}$, $p_{56} = 0.045$;
- (ii) x_1, x_{56} , $p_{156} = 0.177$;
- (iii) x_{156}, x_4 , $p_{1564} = 0.342$;

Példa

Legyen $n = 6$, $\mathcal{X} = \{x_1, \dots, x_6\}$, és $p_1 = 0.132$, $p_2 = 0.329$, $p_3 = 0.329$, $p_4 = 0.165$, $p_5 = 0.041$, $p_6 = 0.004$.

- (i) $x_5, x_6 \rightarrow x_{56}$, $p_{56} = 0.045$;
- (ii) x_1, x_{56} , $p_{156} = 0.177$;
- (iii) x_{156}, x_4 , $p_{1564} = 0.342$;
- (iv) x_2, x_3 , $p_{23} = 0.658$.

Így az optimális kód:

x_1	x_2	x_3	x_4	x_5	x_6
011	10	11	00	0101	0100
0.132	0.329	0.329	0.165	0.041	0.004

A várható érték:

$$\begin{aligned} \mathbf{E}(f(X)) &= 0.132 \cdot 3 + 0.329 \cdot 2 + 0.329 \cdot 2 \\ &\quad + 0.165 \cdot 2 + 0.041 \cdot 4 + 0.004 \cdot 4 = 2.22 \end{aligned}$$

Entrópia

Az optimális várható kódhosszra teljesül, hogy

$$\sum_{k=1}^n p_k \log_2 \frac{1}{p_k} \leq \mathbf{E}(|f(\xi)|) < \sum_{k=1}^n p_k \log_2 \frac{1}{p_k} + 1.$$

Pl.: JPEG, MP3.

Véletlen vektorváltozók

Definíció

$\xi = (\xi_1, \dots, \xi_n) : \Omega \rightarrow \mathbb{R}^n$ véletlen vektorváltozó, ha minden komponense véletlen változó. Eloszlásfüggvénye

$$F(x_1, \dots, x_n) = \mathbf{P}(\xi_1 < x_1, \dots, \xi_n < x_n).$$

$(\xi_1, \dots, \xi_n)$ véletlen vektorváltozó diszkrét, ha értékkészlete megszámlálható.

$\xi_i, i = 1, 2, \dots, n$, eloszlása a peremeloszlás, vagy marginális eloszlás

Trinomiális eloszlás

Szabályos dobókockával n -szer dobunk. ξ a hatosok, η egyesek száma

peremeloszlások: mind a hatosok, mind az egyesek száma *binomiális eloszlású* véletlen változó $(n, 1/6)$ paraméterrel:

$$\mathbf{P}(\xi = k) = \mathbf{P}(\eta = k) = \binom{n}{k} \left(\frac{1}{6}\right)^k \left(\frac{5}{6}\right)^{n-k}, \quad k = 0, 1, \dots, n.$$

Így,

$$\mathbf{E}(\xi) = \frac{n}{6}, \quad \mathbf{D}^2(\xi) = n \frac{5}{36}.$$

Trinomiális eloszlás

Szabályos dobókockával n -szer dobunk. ξ a hatosok, η egyesek száma

(ξ, η) lehetséges értékei: olyan (k, ℓ) párok, melyre $0 \leq k, \ell \leq n$, és $k + \ell \leq n$. A megfelelő valószínűségek

$$\mathbf{P}(\xi = k, \eta = \ell) =$$

Függetlenség

Definíció

$\xi_1, \dots, \xi_n$ függetlenek, ha minden $x_1, \dots, x_n \in \mathbb{R}$ esetén

$$\mathbf{P}(\xi_1 < x_1, \dots, \xi_n < x_n) = \mathbf{P}(\xi_1 < x_1) \dots \mathbf{P}(\xi_n < x_n).$$

Állítás

$\xi_1, \dots, \xi_n$ *diszkrét véletlen változók úgy, hogy ξ_i lehetséges értékei $x_1^{(i)}, x_2^{(i)}, \dots, i = 1, 2, \dots, n$. Ekkor $\xi_1, \dots, \xi_n$ pontosan akkor függetlenek, ha*

$$\mathbf{P}(\xi_1 = x_{i_1}^{(1)}, \dots, \xi_n = x_{i_n}^{(n)}) = \mathbf{P}(\xi_1 = x_{i_1}^{(1)}) \dots \mathbf{P}(\xi_n = x_{i_n}^{(n)})$$

tetszőleges $i_1, \dots, i_n$ indexekre.

Kockadobás

Példa

Egy szabályos dobókockával kétszer dobunk. Jelölje ξ az első, η a második dobás eredményét.

Állítás

ξ, η független diszkrét véletlen változók.

$$\mathbf{E}(g_1(\xi)g_2(\eta)) = \mathbf{E}(g_1(\xi)) \mathbf{E}(g_2(\eta)).$$

Speciálisan, ha ξ és η függetlenek, akkor $\mathbf{E}(\xi\eta) = \mathbf{E}(\xi)\mathbf{E}(\eta)$.

Kovariancia, korreláció

Definíció

Az ξ és η véletlen változók *kovarianciája*

$$\mathbf{Cov}(\xi, \eta) = \mathbf{E}[(\xi - \mathbf{E}(\xi))(\eta - \mathbf{E}(\eta))],$$

korrelációja

$$\rho(\xi, \eta) = \frac{\mathbf{Cov}(\xi, \eta)}{\mathbf{D}(\xi)\mathbf{D}(\eta)}.$$

Tulajdonságok

(i) $\mathbf{Cov}(\xi, \xi) = \mathbf{D}^2(\xi);$

(ii) $\mathbf{Cov}(\xi, \eta) = \mathbf{Cov}(\eta, \xi);$

Tulajdonságok

(iii) $\mathbf{Cov}(\xi, \eta) = \mathbf{E}(\xi\eta) - \mathbf{E}(\xi)\mathbf{E}(\eta);$

Tulajdonságok

(iv) $\mathbf{Cov}(a(\xi + c), b(\eta + d)) = ab\mathbf{Cov}(\xi, \eta);$

Tulajdonságok

$$(v) \mathbf{Cov} \left(\sum_{i=1}^n \xi_i, \sum_{j=1}^m \eta_j \right) = \sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^m \mathbf{Cov}(\xi_i, \eta_j);$$

Tulajdonságok

(vi) ha ξ és η függetlenek, akkor **Cov** $(\xi, \eta) = 0$.

Tulajdonságok

Állítás

Tetszőleges $\xi, \xi_1, \dots, \xi_n, \eta, \eta_1, \dots, \eta_m$ véletlen változók és a, b valós számok esetén igazak az alábbiak.

- (i) $\mathbf{Cov}(\xi, \xi) = \mathbf{D}^2(\xi);$
- (ii) $\mathbf{Cov}(\xi, \eta) = \mathbf{Cov}(\eta, \xi);$
- (iii) $\mathbf{Cov}(\xi, \eta) = \mathbf{E}(\xi\eta) - \mathbf{E}(\xi)\mathbf{E}(\eta);$
- (iv) $\mathbf{Cov}(a(\xi + c), b(\eta + d)) = ab\mathbf{Cov}(\xi, \eta);$
- (v) $\mathbf{Cov}\left(\sum_{i=1}^n \xi_i, \sum_{j=1}^m \eta_j\right) = \sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^m \mathbf{Cov}(\xi_i, \eta_j);$
- (vi) *ha ξ és η függetlenek, akkor $\mathbf{Cov}(\xi, \eta) = 0$.*

Állítás

(i) *Bunyakovszkij–Cauchy–Schwarz-egyenlőtlenség:*

$$|\mathbf{Cov}(\xi, \eta)| \leq \mathbf{D}(\xi)\mathbf{D}(\eta).$$

Innen adódik, hogy $\rho(\xi, \eta) \in [-1, 1]$;

(ii) *ha $\rho(\xi, \eta) = 1$, akkor*

$$\xi = \mathbf{E}(\xi) + \frac{\mathbf{D}(\xi)}{\mathbf{D}(\eta)}(\eta - \mathbf{E}(\eta));$$

(iii) *ha $\rho(\xi, \eta) = -1$, akkor*

$$\xi = \mathbf{E}(\xi) - \frac{\mathbf{D}(\xi)}{\mathbf{D}(\eta)}(\eta - \mathbf{E}(\eta)).$$

Bizonyítás

Összeg szórásnégyzete

Legyenek ξ, η véletlen változók, ρ a korrelációjuk. Ekkor

$$\mathbf{D}^2(\xi + \eta) =$$

Összeg szórásnégyzete

Ha ξ és η függetlenek, akkor $\rho = 0$, így

$$\mathbf{D}^2(\xi + \eta) = \mathbf{D}^2(\xi) + \mathbf{D}^2(\eta).$$

Indukcióval, ha $\xi_1, \xi_2, \dots, \xi_n$ páronként független (korrelálatlan) véletlen változók, akkor

$$\mathbf{D}^2\left(\sum_{i=1}^n \xi_i\right) = \sum_{i=1}^n \mathbf{D}^2(\xi_i).$$

Kovariancia

Példa

Egy szabályos dobókockával n -szer dobunk. Jelölje ξ a hatosok, η egyesek számát! Adjuk meg a várható értéket, szórást, kovarianciát, korrelációt!

Lineáris regresszió felé

Példa

3, külsőre egyforma érmével a fejdobás valószínűsége $1/4, 2/4, 3/4$. Véletlenszerűen választunk egy érmét, és azzal kétszer dobunk. Legyen η a választott érmével dobva a fej valószínűsége, ξ a dobott fejek száma. ξ -ből szeretnénk η értékére következtetni.

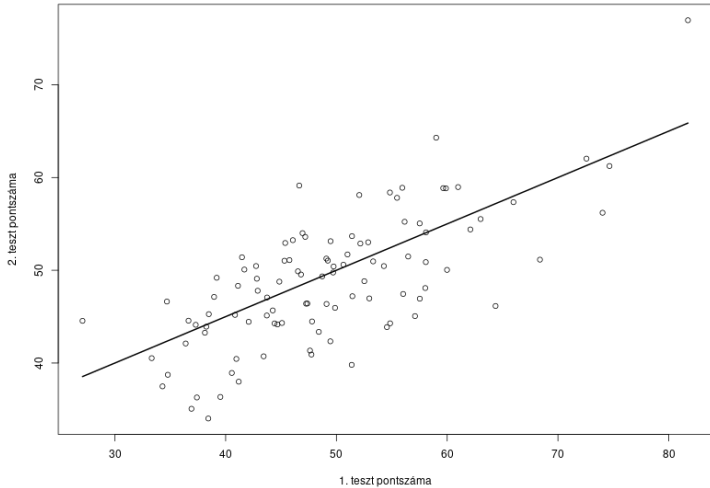
Lineáris regresszió felé

(ξ, η) együttes eloszlása:

$\eta \backslash \xi$	0	1	2	Σ
$\frac{1}{4}$	$\frac{9}{48}$	$\frac{6}{48}$	$\frac{1}{48}$	$\frac{1}{3}$
$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{12}$	$\frac{1}{6}$	$\frac{1}{12}$	$\frac{1}{3}$
$\frac{3}{4}$	$\frac{1}{48}$	$\frac{6}{48}$	$\frac{9}{48}$	$\frac{1}{3}$
Σ	$\frac{14}{48}$	$\frac{20}{48}$	$\frac{14}{48}$	1

Lineáris regresszió felé

A sztochasztika alapjai kurzus elején a hallgatók kitöltenek egy tesztet, mely az eddigi matematika tudásukat méri. A kurzus teljesítéséhez a félév végén is kitöltenek egy tesztet a kurzus anyagából. A korábbi évek tapasztalatai alapján feltehető, hogy az i -edik hallgató első teszten elért pontszáma ξ_i , a másodikon $\eta_i = \frac{\xi_i + \xi'_i}{2}$, ahol $\xi_1, \xi_2, \dots$ és $\xi'_1, \xi'_2, \dots$ független normális eloszlású változók $\mu = 50$ várható értékkel és $\sigma = 10$ szórással, $i = 1, 2, \dots, N$, ahol N a hallgatók száma.

ábra: 100 hallgató pontszámának alakulása

Számítsuk ki a két változó, ξ és η korrelációs együtthatóját!
($\eta = \frac{\xi + \xi'}{2}$, ξ, ξ' független $N(50, 100)$)

Ha ismerjük ξ értékét, akkor

$$\mathbf{E}[\eta|\xi] = \mathbf{E}\left[\frac{\xi + \xi'}{2}|\xi\right] = 25 + \frac{\xi}{2},$$

hiszen ξ értékét pontosan tudom, ξ' várható értéke pedig 50, és ξ független ξ' -től. Ez éppen a regressziós egyenes.

Lineáris regresszió

(ξ, η) véletlen vektorváltozó. Az η változót tekintem *függő* változónak, ennek az értékére szeretnék következtetni a ξ *független* változó értékéből. Vagyis ismert ξ esetén szeretném megmondani η -t. Keressük azokat az a, b valós számokat, melyre a $\eta - (a\xi + b)$ változó kicsi. A kicsiséget négyzetes hibában mérve, keressük az

$$h(a, b) = \mathbf{E} \left[(\eta - (a\xi + b))^2 \right]$$

függvény minimumhelyét, azaz a legjobb a, b választást.

Lineáris regresszió

Lineáris regresszió

Lineáris regresszió

Ezek szerint a legjobb lineáris közelítést a

$$g(x) = \frac{\mathbf{Cov}(\eta, \xi)}{\mathbf{D}^2(\xi)}(x - \mathbf{E}(\xi)) + \mathbf{E}(\eta)$$

függvény adja. Ő a *regressziós egyenes*.

Ha ξ és η korrelálatlanok, azaz $\mathbf{Cov}(\xi, \eta) = 0$, akkor a legjobb közelítés $\mathbf{E}(\eta)$, vagyis ξ semmi információt nem ad η értékéről.

Teszt

A Huffman-kódban a két legkisebb valószínűségű betű kódja

- ▶ pontosan az első bitben tér el
- ▶ pontosan az utolsó bitben tér el
- ▶ nem egyforma hosszú
- ▶ megegyezik

Teszt

A ξ véletlen változó várható értéke 1, szórásnégyzete 5. Ekkor $D^2(2\xi + 1) =$

- ▶ 11
- ▶ 21
- ▶ 20
- ▶ más

Teszt

A 3 egyforma cinkelt érmés feladatban, mennyi a valószínűsége, hogy pontosan 1 fejet dobok a szabályos érmével?

- ▶ $1/6$
- ▶ $1/2$
- ▶ $1/12$
- ▶ más

Teszt

Legyen $\text{Cov}(\xi, \eta) = 3$. Ekkor $\text{Cov}(\xi + 2, \eta + 1) =$

- ▶ 3
- ▶ 4
- ▶ 5
- ▶ 6